

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Growing up to be fearful? Social evaluative fears during adolescence

Sumter, S.R.

Citation

Sumter, S. R. (2010, March 2). *Growing up to be fearful? Social evaluative fears during adolescence*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15050>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15050>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nederlandse Samenvatting

Dit proefschrift komt voort uit het project Social Anxiety and Normal Development (SAND; Sociale Angst en Normale Ontwikkeling) dat sinds 2004 loopt aan de afdeling Ontwikkelings- en Onderwijspsychologie van de Universiteit Leiden. Het SAND project omvat een longitudinale studie waarbij een groep kinderen en adolescenten over een periode van drie jaar werd gevolgd. Tijdens deze periode werd een groot aantal variabelen in kaart gebracht die mogelijk van belang zijn voor het begrijpen van individuele verschillen in sociale angst (waarom zijn sommige kinderen angstiger dan andere kinderen) en voor het bestuderen van leeftijdsverschillen zoals beschreven in dit proefschrift. Het centrale doel van dit proefschrift is om inzicht te krijgen in de normale ontwikkeling van sociale angst tijdens de adolescentie.

De kinderen en adolescenten die hebben meegedaan aan het onderzoek waren tussen de 9 en 17 jaar oud en hebben naast het invullen van verschillende vragenlijsten ook een spreekbeurt gegeven in een van de SAND onderzoeksruimtes op de universiteit. Tijdens deze spreektaak, genaamd de Leiden PST, werden verschillende metingen gedaan. De taak biedt de mogelijkheid om fysiologische reacties en subjectieve ervaring tijdens een sociaal-evaluatieve situatie vast te leggen. Er is voor een spreektaak gekozen, omdat eerder onderzoek heeft laten zien dat leeftijdsverschillen groter zijn wanneer het gaat om sociaal-evaluatieve angst dan om sociale angst in het algemeen (Westenberg, Drewes, Goedhart, Siebelink, & Treffers, 2004). Deze taak is dan ook speciaal voor het huidige onderzoek ontwikkeld en de evaluatieve component werd sterk benadrukt.

Leeftijd kan het best worden gezien als een afgeleide indicator van ontwikkeling en niet als een directe maat ervan. Sommige adolescenten zijn al erg volwassen voor hun leeftijd, terwijl andere langer kinderlijk blijven. Daarom is het nodig om bij onderzoek naar ontwikkelingseffecten niet alleen naar leeftijd te kijken maar ook gebruik te maken van meer directe maten van ontwikkeling, bijvoorbeeld lichamelijke, cognitieve en psychosociale indicatoren. In de studies die binnen dit proefschrift werden behandeld is gekozen voor het bestuderen van de rol van lichamelijke ontwikkeling naast die van leeftijd.

Het proefschrift is onderverdeeld in twee delen: hoofdstukken 2 tot 4 brengen in kaart wat het normale ontwikkelingspatroon van sociale angst is en hoofdstukken 5 en 6 doen verslag van instrumentontwikkeling voor toekomstig onderzoek.

Deel I. Ouder worden, banger worden?

In de eerste drie hoofdstukken werd de vraag gesteld of adolescenten naar mate zij ouder worden ook meer angst ervaren ten aanzien van sociale situaties. Hierbij is gekeken naar zowel naar angstgevoelens als vermijdingsgedrag ten aanzien van sociale situaties (H₂), naar subjectief ervaren angst en fysiologische reacties tijdens de spreektaak (H₃), en ook meer globaal naar hoe een spreektaak wordt ervaren door jongeren (H₄).

HOOFDSTUK 2. Uit eerder onderzoek is gebleken dat leeftijdsverschillen in sociale angst niet altijd even eenduidig zijn. Westenberg et al. (2004) beargumenteerden dat dit mogelijk het gevolg was van te weinig aandacht voor specifieke sociale angsten. Er is daarom in dit hoofdstuk niet alleen gekeken naar angst voor sociale situaties in het algemeen, maar ook voor drie types sociale situaties, namelijk formele sociale en interactiesituaties (bijv., het geven van een spreekbeurt), informele sociale en interactiesituaties (bijv., een feestje), en observatie door anderen (bijv., lopen door de gang). De ontwikkelingspaden bleken te verschillen voor de drie situaties en de resultaten kwamen overeen met die uit eerdere studies (bijv., Westenberg et al., 2004, Gullone & King, 1993). Er werden geen leeftijdsverschillen gevonden voor sociale situaties in het algemeen, terwijl er met toenemende leeftijd wel meer angst werd gerapporteerd ten aanzien van formele situaties.

Adolescenten rapporteerden niet alleen in hoeverre bepaalde situaties hen overstuur maakten, maar ook of zij deze situaties indien mogelijk zouden willen vermijden. Rapee en Spence (2004) stelden namelijk dat de leeftijdstoename in de prevalentie van sociale fobie zou kunnen samenhangen met een grotere interferentie met het dagelijkse leven en niet zo zeer met een toename van angstgevoelens. Vermijding kan worden gezien als een maat van deze interferentie. De resultaten in hoofdstuk 2 lieten inderdaad zien dat de leeftijdsverschillen duidelijker naar voren kwamen in gerapporteerd vermijdingsgedrag dan in gerapporteerde angstgevoelens. Dat wil zeggen, adolescenten bleken wel meer angstgevoelens te ervaren naarmate zij ouder werden, maar in sterkere mate gaven zij aan deze sociale situaties te willen vermijden.

HOOFDSTUK 3. Vervolgens rijst de vraag in hoeverre de toename in gerapporteerde angst en vermijding van formele sociale situaties zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, zich verhoudt tot wat er gebeurt in een echte sociale situatie. In hoofdstuk 3 is daarom gekeken naar de leeftijdsverschillen in fysiologische reacties en subjectieve ervaring tijdens een spreektaak. De resultaten kwamen gedeeltelijk overeen met de verwachtingen: de fysiologische reacties (cortisol en alpha amylase) werden inderdaad sterker met leeftijd, maar de subjectieve ervaring van de eigen reactie op de situatie veranderde niet met leeftijd.

De Leiden PST bood de mogelijkheid om leeftijdsverschillen ook in meer detail te bekijken. Er werd gekeken of de leeftijdseffecten anders waren voor anticipatie op de spreekbeurt dan voor het daadwerkelijk geven van de spreekbeurt. Zoals verwacht, was de toename in fysiologische reactiviteit het sterkst tijdens de anticipatiefase.

Naast leeftijd werd ook gekeken naar een mogelijk achterliggende ontwikkelingsvariabele, namelijk puberteit. Het begin van de puberteit wordt in verschillende studies gezien als de oorzaak van een toename in stress sensitiviteit (e.g., Dahl, 2004, Dahl & Gunnar, 2009). In het huidige onderzoek bleek dat met een toenemende lichamelijke ontwikkeling de fysiologische stress reacties tijdens de spreektaak sterker werden. Het effect van puberteit was vrijwel gelijk aan het effect van leeftijd maar niet sterker. Hoewel verdere studies naar de relatie tussen puberteit en stress reacties nog nodig zijn, suggereren de gevonden effecten dat er ook moet worden gekeken naar andere ontwikke-

lingsvariabelen dan lichamelijke ontwikkeling om de toename in stress sensitiviteit te verklaren.

HOOFDSTUK 4. In de twee voorgaande hoofdstukken lieten we zien dat adolescenten naarmate ze oudere worden het spreken in het openbaar als steeds minder prettig ervaren. Zij zouden dit soort situaties liever willen vermijden (H₂) en zij vertonen sterkere fysiologische stress reacties tijdens deze situaties (H₃). Er is echter weinig bekend over de reden waarom jongeren dit soort situaties minder prettig gaan vinden en wat zij denken over spreken in het openbaar. Daarom werd er in H₄ gekeken naar verschillende onderwerpen die mogelijk van belang kunnen zijn voor hun ervaring: welke elementen vinden zij belangrijk, hoe verwachten zij geëvalueerd te worden, en wiens mening is voor hen het belangrijkste? Verwachten ze dat ze het goed zullen doen of hebben zij negatieve verwachtingen ten aanzien van hun spreekbeurt? Hoofdstuk 4 schetst dus een breder beeld van het spreken in het openbaar tijdens de adolescentie.

Opnieuw werd ondersteuning gevonden voor het idee dat adolescenten steeds minder enthousiast worden wanneer het gaat om het geven van een spreekbeurt. Zo verwachtten oudere adolescenten negatievere beoordelingen dan jongere deelnemers. Bovendien, hadden de oudere adolescenten minder positieve en meer negatieve gedachten een week na de spreekbeurt. Deze toename in negatieve verwachtingen en gedachten na een sociaal evaluatieve situatie zouden kunnen bijdragen aan de toename van sociaal evaluatieve angsten. Toekomstig onderzoek zal moeten toetsen hoe deze variabelen met elkaar samenhangen en wat de richting van causaliteit is.

Naast het invullen van vragenlijsten over hun ervaringen met de spreektaak, werden de kinderen en adolescenten ook kort geïnterviewd. Op basis van dit interview zagen we dat terwijl jongeren steeds autonomer worden, zij niet ongevoelig zijn voor de mening van anderen. Zo bleek dat in situaties waarin jongeren moesten besluiten of zij een goede prestatie hadden afgeleverd, zij niet alleen gebruik maakten van hun eigen ideeën hierover (i.e., een vergelijking met de eigen criteria), maar ook afgingen op de feedback die zij kregen van anderen (i.e., externe criteria). Opvallend genoeg werden er geen leeftijdsverschillen gevonden in hoe belangrijk zij de mening van leeftijdgenoten vonden, maar hun eigen mening werd wel steeds belangrijker.

Tijdens de adolescentie verandert het sociale speelveld en moeten jongeren aan meerdere eisen en verwachtingen voldoen. Zij moeten aan hun eigen eisen voldoen, maar ook aan eisen die worden gesteld door hun leerkrachten, vrienden, en ouders. Het besef dat deze eisen en verwachtingen niet altijd compatibel zijn met elkaar, kan een mogelijke reden zijn waarom adolescenten zich minder prettig voelen tijdens een sociaal evaluatieve situatie zoals het spreken in het openbaar. De bevindingen van dit hoofdstuk en de mogelijke verbanden met sociale angst zullen in toekomstige studies verder onderzocht moeten worden.

Algemene conclusie – deel I

Het huidige proefschrift biedt ondersteuning voor het punt dat bij aanvang van het onderzoek centraal werd gesteld, namelijk dat adolescenten zich minder prettig lijken te gaan voelen bij sociale situaties. Deze toename lijkt specifiek te gelden voor sociaal evaluatieve situaties, en dus niet voor sociale situaties in het algemeen.

Een opvallende bevinding kwam naar voren in H3 (stress reactiviteit) en H4 (ervaring met spreken in het openbaar), namelijk de centrale rol van anticipatie. Zo leek met name anticipatie onderhevig te zijn aan leeftijdsveranderingen. In H3 zagen we dat de leeftijdseffecten het sterkst waren tijdens de anticipatie fase en in H4 bleek dat alleen tijdens de week voor de spreekbeurt de oudere deelnemers negatiever waren dan de jongere deelnemers. In toekomstige studies naar de ontwikkeling van sociale angst is het dan ook aan te bevelen om oog te hebben voor anticipatie momenten.

De bevinding, zoals gerapporteerd in H3, dat de oudere adolescenten niet aangaven zich meer nerveus te voelen tijdens de spreektaak dan jongere adolescenten lijkt in tegenspraak met de resultaten van H2. Het is onduidelijk waarom de leeftijdsverschillen die werden gevonden voor formele sociale en interactie situaties in het laatst genoemde hoofdstuk geen rol lijken te spelen bij gerapporteerde nervositeit tijdens de spreektaak in het lab. Het kan samenhangen met het feit dat leeftijdsverschillen met name duidelijk naar voren komen voor de spreektaak (i.e., anticipatie). Door verbeterde cognitieve vaardigheden zijn oudere adolescenten meer in staat om zich zorgen te maken over

abstracte ideeën dan jongere adolescenten, terwijl wanneer zij geconfronteerd worden met een (concrete) sociaal evaluatieve situatie deze mogelijk dezelfde betekenis heeft voor jongere en oudere adolescenten. De situatie wordt dan, ongeacht de leeftijd van de jongere, als stressvol ervaren. Daarnaast werd in H2 ook benadrukt dat de aspecten van sociale angst waarnaar gevraagd wordt van groot belang zijn. Zo waren de effecten voor vermijdingsgedrag sterker dan voor angstgevoelens. Mogelijk is het nuttig om indirecte maten van subjectieve stress te gebruiken tijdens de Leiden PST die gevoeliger zijn voor ontwikkelingseffecten.

Hoewel de meeste bevindingen lijken te ondersteunen dat een toename in sociale angst met name geldt voor sociaal evaluatieve situaties, zal toekomstig onderzoek baat hebben bij het contrasteren van de Leiden PST met een sociale interactie taak. Dit maakt het mogelijk om te zien of de gevonden effecten specifiek zien voor sociaal evaluatieve situaties.

Deel II. Psychosociale Rijping: instrument ontwikkeling

Omdat van puberteit wordt gedacht dat het de drijvende kracht is achter de leeftijdsverschillen die gevonden worden binnen sociale angst, werd in H3 onderzoek gerapporteerd naar de rol van puberteit. Hoewel puberteit wel gerelateerd bleek te zijn aan de fysiologische stress reacties tijdens de Leiden PST, bleken de effecten minder uitgesproken dan verwacht. Deze bevinding geeft aan dat het noodzakelijk is om meerdere ontwikkelingsvariabelen te onderzoeken om de normale ontwikkeling van sociale angst te kunnen begrijpen. Psychosociale rijping is misschien een goed startpunt voor verder onderzoek. Van adolescenten is onder andere bekend dat zij meer rekening gaan houden met anderen (Cauffman & Steinberg, 2000). Aan de ene kant draagt deze ontwikkeling bij aan een afname van probleemgedrag, aan de andere kant is het mogelijk dat deze ontwikkeling ook bijdraagt aan een toename van sociale angst. Bovendien werd aangenomen dat juist tijdens de adolescentie er sprake was van een verhoogde gevoeligheid voor de mening van anderen (Steinberg & Silverberg, 1986).

Voor de SAND studie werden verschillende instrumenten vertaald en ontwikkeld zodat de relatie tussen psychosociale rijping en sociale angst kon worden bestudeerd. In de onderstaande paragrafen worden twee instrumenten belicht.

HOOFDSTUK 5. De psychometrische kenmerken van de naar het Nederlands vertaalde 'Self-Restraint' (hierna genoemd zelfcontrole) vragenlijst (Weinberger & Schwartz, 1990) werden in H5 besproken. Zelfcontrole is een belangrijk onderdeel van psychosociale rijping binnen het model van Cauffman en Steinberg (2000), met name impulscontrole en rekening houden met anderen werden gezien als rijpingsmaten. Binnen de huidige studie werd de Nederlandse vertaling van Vazsonyi, Pickering, Junger, en Hessing (2001) aangepast voor gebruik bij jongere kinderen (9-10 jaar). Deze lijst werd afgenomen bij 481 jongeren tussen de 9 en 18 jaar. De factorstructuur van de schaal was niet gelijk aan de originele structuur van Weinberger (1997). Binnen de Nederlandse sample bleek een 3-factor oplossing beter dan een 4-factor oplossing. Er kon onderscheid worden gemaakt tussen onderdrukken van agressie, impuls controle en rekening houden met anderen. Aangezien de twee belangrijkste elementen van het model van Cauffman en Steinberg (2000) naar voren kwamen, kunnen deze aspecten in toekomstige studies onderzocht worden in relatie tot sociale angst. Hierbij wordt verwacht dat adolescenten die aangeven meer rekening te houden met anderen, ook gevoeliger zijn voor het ervaren van sociale angst.

HOOFDSTUK 6. Een ander belangrijk onderdeel van psychosociale rijping is het ontwikkelen van autonomie. Deze vaardigheid maakt dat een adolescent beter in staat is weerstand te bieden aan de invloed van anderen. In H6 werden de psychometrische kenmerken onderzocht van de Resistance to Peer Influence scale (RPI). Daarnaast werd ook gekeken naar leeftijdseffecten op deze schaal. In navolging van de originele publicatie (Steinberg & Monahan, 2007) kwam duidelijk één factor naar voren.

Lange tijd werd aangenomen dat gevoeligheid voor de druk van leeftijdsgenoten een U-vormig ontwikkelingspatroon volgde, waarbij tijdens de midden adolescentie de gevoeligheid piekte (Berndt, 1979; Steinberg & Silverberg, 1986). Deze aannames waren gebaseerd op studies die geen onderscheid maakten tussen algemene en anti-sociale invloeden. In tegenstelling tot deze literatuur, bleek in H6 dat er geen sprake was van een tijdelijke piek in deze gevoeligheid. De adolescentie bleek juist een periode waarin de jongeren steeds beter werden in het bieden van weerstand. Deze bevinding sluit goed aan bij de bestaande literatuur op het gebied van psychosociale rijping en de ontwikkeling van autonomie.

Naast de leeftijdsgerelateerde toename, bleek het ontwikkelingspatroon ook te verschillen voor jongens en meisjes. Meisjes liepen voor in hun ontwikkeling op jongens, zij rapporteerden minder gevoeligheid tijdens de middenadolescentie dan jongens. Deze bevinding strookt met de sekseverschillen die voor ego-ontwikkeling werden gevonden in de meta-analyse van Cohn (1991). De meta-analyse liet zien dat meisjes ongeveer twee jaar voorliepen op de jongens en dat de jongens tijdens de late adolescentie een inhaalslag maakten. Een soortgelijk resultaat werd gerapporteerd door Klimstra et al. (2009) die aangaven dat meisjes sneller waren in persoonlijkheidsontwikkeling dan jongens.

Ontwikkeling en de opkomst van sociale angsten

Met betrekking tot het model dat in de introductie van dit proefschrift (blz 13) werd gepresenteerd, kunnen er op grond van het huidige onderzoek uitspraken worden gedaan over gedeeltes van het model. Bijvoorbeeld, er is een relatie tussen leeftijd en sociaal evaluatieve angst en ook tussen puberteit en sociaal evaluatieve angst. De verbanden waren in overeenstemming met onze verwachtingen en geven weer dat sociale angsten toenemen met voortschrijdende ontwikkeling. Aangezien de nadruk van het huidige proefschrift lag op de effecten van leeftijd en puberteit op sociale angst was het niet mogelijk om te kijken naar andere ontwikkelingsvariabelen. Zoals aan het begin van dit proefschrift reeds werd gemeld zal toekomstig onderzoek zich moeten richten op de effecten van andere rijpingsmaten, zoals cognitieve en psychosociale rijping.